

лише не сприяють психологічній реабілітації податківців, а навіть створюють певні перешкоди під час адаптації зазначених учасників АТО до мирного життя.

По-перше. Відсутність відомчої системи психологічної допомоги в системі органів ДФС України.

По-друге. Недосконалість нормативно-правового забезпечення діяльності спеціального підрозділу та Головного міжрегіонального управління оперативного забезпечення зони проведення АТО.

По-третє. Неврегульованість питання щодо отримання статусу учасника бойових дій працівниками податкової міліції ДФС України, що несли службу в складі підрозділу «Фантом» в зоні проведення АТО. Лише 24 березня 2016 року набирають чинності зміни до законодавства відповідно до яких працівникам підрозділів оперативного забезпечення зон проведення АТО надається відповідний статус – статус учасника бойових дій, інваліда війни, або членам їх сімей (у разі їх смерті) – статус члена сім'ї загиблого.

Левенець О.А., професор кафедри юридичної психології НАВС, кандидат психологічних наук, доцент

ДИНАМІКА ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Участь у бойових діях є стресом виключного характеру, який може викликати загальний дистрес практично у кожній людині. Загальновідомо, що на відміну від багатьох інших стресових ситуацій, участь у війні може бути психічною травмою з віддаленими наслідками, що призводить до помітних змін травматичного характеру у свідомості військових. Особливості військової діяльності ставлять жорсткі вимоги до особистісних рис військовослужбовців, передбачають певну ієрархію цінностей, у якій національні, громадянські цінності мають незаперечний пріоритет перед особистими. Тому важливим, на наш погляд, є дослідження особливостей ціннісних орієнтацій військовослужбовців, що повернулися з зони антитерористичних операцій.

За результатами досліджень, особливості життя у військових умовах зумовлюють кризи ідентичності, тобто втрату цілісного сприймання себе, своєї соціальної ролі після повернення до мирного життя. Це проявляється у порушенні здатності адекватно брати участь у складних соціальних взаємодіях, внаслідок чого спостерігається викривлення процесів самосприймання та самореалізації. Особливості питанню динаміки ціннісних орієнтацій військовослужбовців додає те, що після участі в бойових діях відбувається переосмислення сформованих цінностей життя. Ті ціннісні установки, що склалися у особистості в мирний час, дещо змінюються, так як унеможливується реалізація певних цілей та сподівань.

Аналіз анкетування учасників бойових дій показав, що основними впливовими психотравмуючими факторами на психіку були (по мірі зростання): постійна зміна товаришів по службі (27%), ізоляція від рідних і близьких, від суспільства (30%); кліматичні умови (34%), усвідомлення безглуздості дій (війни) (38%); загибель мирного населення (45%); можливість потрапити в полон (52%), страх загрози життю або поранення (58%), непередбачуваність обстановки (61%), смерть товаришів по службі (72%).

У 68% учасників бойових дій відзначалася потреба бути соціально визнаними, отримати високу оцінку своїх особистих дій при поверненні в мирне життя, бути прийнятим у систему соціальних зв'язків з більш високим, ніж раніше, соціальним статусом, очікування особливого ставлення до себе з боку оточуючих.

Зокрема, емоційні та поведінкові порушення обумовлені тим, що для 78% військовослужбовців було важко звикнути з думкою, що в той час, коли вони ризикували життям, в країні, в армії нічого не змінилося, суспільство взагалі не помітило їх відсутності. Більше того, виявлялося, що не всі люди поділяли їхні погляди на цілі, характер і способи ведення війни.

У більшості випадків спостерігаються порушення психологічної адаптації, для них характерна більша чуливість до дії стресових факторів, що супроводжуються тривожністю, амбітністю, акуратністю, старанністю, незначною ригідністю та суворістю дотримування загальноприйнятих норм поведінки. Типове використання механізмів придушення або заперечення

своїх емоцій (агресії, злості, страху, ворожості), тобто трансформація заборонених імпульсів і бажань у більш приязні і соціально загальноприйняті суспільством може призвести до появи у індивідуума різних психосоматичних розладів та поведінкової соціальної дезадаптації.

У осіб, які отримали поранення самооцінка суттєво змінена і схильна до впливу захисних механізмів особистості, що проявляється в різких розбіжностях своєї оцінки (завищення або заниження).

Узагальнюючи отримані результати дослідження можна зробити такі висновки: вибірка характеризувалася більшою значимістю конкретних життєвих цінностей – здоров'я, матеріально забезпеченого життя, щасливого сімейного життя, цікавої роботи. Абстрактні життєві цінності такі, як пізнання, творчість, краса природи та мистецтва мали тенденцію залишатись на нижніх рівнях рангу, але любов тричі займала високий рівень ієрархії цінностей.

Результати психологічного дослідження дозволяють виявити особистісні зміни, емоційний стан та потенційні можливості кожної окремої людини з метою реалізації індивідуального процесу профілактики, реабілітації та реадaptaції.

Федотова Т.А., доцент ДНУ
ім. О. Гончара, кандидат економічних
наук, доцент

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЯК РЕАБІЛІТАЦІЙНА ФОРМА ДЛЯ УЧАСНИКІВ АТО

Проблема працевлаштування колишніх військових АТО з кожним роком набуває гостроти. Зростає мобілізаційний потік, а разом з ним росте і число солдатів, що повертаються до цивільного життя. Психіка людей в умовах бойових дій налаштовується на інші умови життя і відповідні потреби. І після того, як демобілізовані повертаються до мирної обстановки, вони виявляються непристосованими до неї, маючи інші погляди, ніж оточення.

Яскравим прикладом може слугувати статистика по В'єтнаму. За 15 років війни за офіційною статистикою з боку